

Nr 9.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av väckt motion om utredning i syfte att rationalisera och förbilliga varudistributionen i landet.

I en inom första kammaren väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion nr 212 har herr *Öhman* föreslagit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning i syfte att rationalisera och förbilliga varudistributionen i landet.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till den i andra kammaren väckta, likalydande motionen nr 339.

Över motionen ha yttranden inhämtats från kommerskollegium, statens priskontrollnämnd, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet samt Landsorganisationen i Sverige.

Kommerskollegium har införskaffat yttranden i ärendet från samtliga handelskamrar i riket, Sveriges industriförbund samt Sveriges hantverks- och småindustriorganisation. Samtliga de av kommerskollegium hörda organisationerna ha motsatt sig förslaget om en statlig utredning på förevarande område.

För egen del anför kollegium följande.

De allmänna strävandena till rationalisering inom såväl statsförvaltning som näringsliv äro särskilt i nuvarande arbetsmarknadsläge av synnerligen stor vikt, och det torde kunna förväntas, att den befolkningspolitiska utvecklingen kommer att giva dessa strävanden en alltmer ökad betydelse för samhällsekonomin.

Betydelsefulla insatser ha förvisso redan gjorts av branschorganisationers och de enskilda företagens forsknings- och utredningsorgan, och det torde också kunna förväntas, att näringslivet utan statliga ingripanden på området även i fortsättningen skall vara i stånd att åstadkomma väsentliga resultat på detta område. Kollegium är för sin del i princip av den uppfattningen, att den fria konkurrensen mellan företagen innefattar det bästa korrektivet mot bristande rationalisering. Konkurrensen innefattar givetvis icke några fullständiga garantier i förevarande hänseenden. I vissa fall torde det sålunda kunna förekomma, att konkurrensens reaktioner kunna vara långsammare än som är tillfredsställande ur konsumenternas synpunkter. Vidare förekommer det ofta, att konkurrensen är begränsad exempelvis genom överenskommelser mellan de enskilda företagen. Från den övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet, som bedrivs av kollegii monopolutredningsbyrå, har kollegium gjort den erfarenheten, att del inom näringslivet understundom förekommer en avtalsmässig bundenhet, exempelvis vid bestämda handelsled, som torde innebära avsevärda olägenheter med avseende å de enskilda företagens rationaliseringsmöjligheter. I detta sammanhang bör även framhållas ett uttalande

av Industriförbundet om de särskilda svårigheter, som mötte en rationalisering inom distributionen och till vilka full motsvarighet saknades när det gällde rationalisering av exempelvis produktionen; ett industriföretag kunde självständigt planera och genomföra effektivitetsfrämjande åtgärder inom det egna företaget utan att möta det motstånd från utomstående, som ofta gjorde sig gällande gentemot liknande åtgärder på distributionsområdet. På grund av dessa förhållanden torde det kunna ifrågasättas, om icke de enskilda företagen på distributionsområdet äro i behov av ett visst stöd från statsmakternas sida i sina rationaliseringssträvanden.

Kollegium delar de hörda näringsorganisationernas tvivel på ändamålsenligheten att genom en särskilt tillsatt statlig kommitté utreda hithörande frågor. En utredning angående möjligheterna till ytterligare rationalisering inom distributionen synes kollegium böra överlämnas till redan bestående organ inom näringslivet, eventuellt med ekonomiskt stöd från det allmänna.

Statens priskontrollnämnd framhåller bland annat.

Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln ha nyligen givits en ingående belysning i den av motionärerna återopade undersökningen av arbetsmarknadsstyrelsen (Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln SOU 1947: 50). Enligt denna utredning beräknas hela varuhandelns personal uppgå till 420 000 personer, vilket betyder att mer än var tionde yrkesutövare sysslar med handel i någon form. Vid en jämförelse med förhållandena enligt 1931 års företagsräkning — en jämförelse som på grund av vissa felkällor dock måste förses med reservationer — finner man att antalet sysselsatta inom detaljhandeln ökat med 34 % och inom partihandeln med 65 %. Inskränktes jämförelsen till att avse allenast de bägge grupperna butiks- och kontorspersonal finner man att den förra gruppen har ökat med 50 % och den senare med 54 % sedan 1931. Å andra sidan har enligt folkräkningarna antalet yrkesutövare inom industri och hantverk mellan åren 1930—1945 ökat med blott 22 %. Antalet försäljningsställen inom detaljhandeln uppgår till cirka 76 000, vilket innebär en butik per 88 invånare. Undersökningen visar också att de små arbetsställena dominera inom alla branscher. Blott en tredjedel av företagen hade mer än 2 anställda per butik.

Resultatet av arbetsmarknadsstyrelsens undersökning ger enligt nämndens mening anledning att ifrågasätta, huruvida icke distributionsapparaten är alltför arbetskrävande. Såsom av särskild betydelse framstår den omständigheten att den yngre arbetskraften i ökad grad drages till s. k. servicenäringar, medan däremot en successiv avfolkning under senare år ägt rum inom vissa direkt produktiva näringsområden. En översikt av de senaste årens utveckling och det aktuella läget på arbetsmarknaden lämnas i konjunkturinstitutets rapport rörande konjunkturläget hösten 1947. Där konstateras bl. a. att förskjutningen från jordbruk till stadsnäringar mellan åren 1940—1945 har varit snabbare än på 1930-talet och att expansionen inom stadsnäringarna främst gäller förvaltning och distribution. Vidare framhålles i rapporten att påtagliga underskottsområden ifråga om arbetskraftsförsörjning äro sådana fack som gruvor, järnbruk och skeppsvarv, ävensom i viss mån övrig metallindustri, samt att jord- och stenindustrin under 1947 erfarit en direkt sysselsättningsminskning beroende på att arbetskraften sökt sig åt andra håll.

Det kan uppenbarligen icke vara ur samhällsekonomiska synpunkter rimligt att vissa direkt produktiva näringsområden lida stark brist på arbetskraft, under det att arbetskraften i ökad utsträckning inriktas på distributions- och annan liknande verksamhet. Det bör emellertid å andra sidan beaktas att med stigande levnadsstandard tenderar distributionsverksamhetens betydelse i folkhushållet att öka. Av det faktum att omfattningen av denna verksamhet stigit och det i snabbare takt än andra näringsgrenar kan man därför icke utan vidare draga slutsatsen att detta vore en icke önskvärd utveckling. Frågan om den samhällsekonomiskt sett lämpliga fördelningen av de produktiva resurserna på olika områden blir dock alltid en avvägningsfråga, där det bl. a. gäller att taga ställning till problemet hur stor distributionsapparat samhället anser sig ha råd till.

Mot bakgrunden av vad ovan anförts framstår enligt nämndens mening frågan om möjligheterna till en rationalisering och ett förbilligande av distributionsapparaten som ett väsentligt samhällsekonomiskt problem. Det synes kunna antagas att möjligheterna till fortsatta rationaliseringsvinster för folkhushållet i särskild grad föreligga inom distributionsledet. Industrin har under de senaste årtiondena genomgått en kraftig rationaliseringsprocess, men distributionen synes icke ha i motsvarande grad kunnat effektiviseras. Det bör dock understrykas hur vanskligt det av olika skäl är att anställa några direkta jämförelser mellan rationaliseringstakten inom produktionen och distributionen. Uppenbarligen är det emellertid av väsentlig vikt att rationaliseringsvinsterna inom produktionen icke till följd av en mindre effektiv distributionsapparat förhindras komma konsumenterna till godo i full utsträckning. Det är antagligt, att den arbetskraftsbrist som för närvarande föreligger inom distributionen, trots den starka stegringen av antalet där sysselsatta, sammanhänger med en viss överdimensionering i den meningen att distributionen arbetar med för många och små och därmed också dyra enheter. Ett förbilligande av distributionen torde kunna ernås genom skapandet av större företagsenheter som kunna arbeta med lägre kostnader.

Särskild uppmärksamhet bör fästas vid den tendens till etablerandet av specialbutiker som kunnat konstateras under senare år, vilken utan tvivel sammanhänger med den ojämna marginalsättningen inom handeln, där för vissa varor, speciellt märkesvaror, höga marginaler gälla, under det att för de »tunga» varorna marginalerna äro avsevärt lägre. Konkurrenten mellan producenterna synes delvis ske genom rabattgivningen till handeln. Denna marginalsättning har lett till uppkomsten av specialbutiker som framför allt föra märkes- eller andra varor med speciellt hög avans, samtidigt som de ursprungliga »kombinerade» butikerna på grund av den genom det ökade antalet distributionsställen minskade försäljningen av dessa artiklar tendera att gå allt sämre. Denna utveckling leder i sin tur till krav på förbättrade marginaler på de tunga lågavansvarorna för att handelns ekonomi skall tryggas.

Frågorna om strukturen och rationaliseringsmöjligheterna på olika områden av distributionen ha varit och äro föremål för undersökningar i olika sammanhang. Härvid må nämnas det forskningsarbete rörande olika delar av handeln, som utförts inom affärsekonomiska forskningsinstitutet. Distributionsproblemen ha vidare tagits upp inom de olika branschutredningar, som under senare tid utförts, exempelvis beträffande möbelbranschen. Därvid har produktionen och distributionen studerats direkt i ett sammanhang

för ett helt varuområde. Vidare må erinras om den för närvarande arbetande nyetableringskommittén, som i sitt arbete självfallet har att taga ställning till vissa av de problem det här gäller. Ytterligare kan nämnas det allmänna utredningsarbete rörande konkurrensbegränsande åtgärder inom handeln som åvilar kommerskollegii monopolutredningsbyrå.

Det förhållandet att olika frågor som beröra varudistributionen för närvarande äro föremål för utredning i olika sammanhang synes emellertid icke utesluta att en allmän undersökning om varudistributionen och möjligheterna till dess rationalisering och förbilligande skulle kunna företagas. Nämnden har icke något att erinra mot en utredning angående möjligheterna till rationalisering och förbilligande av varudistributionen.

Sveriges grossistförbund och *Sveriges köpmannaförbund* avstyrka den i motionen föreslagna utredningen. Genom de statliga strukturutredningar avseende vissa branscher, som redan företagits, ha enligt förbunden icke framkommit några positiva förslag av värde för rationaliseringsarbetet inom vederbörande branscher. Det kan ej heller väntas att man genom en allmän utredning skall kunna få fram några resultat av väsentligt värde, med vars hjälp handeln skulle kunna rationaliseras. En utredning av detta slag skulle för övrigt, enligt köpmannaförbundet, med hänsyn till den tid dess genomförande skulle taga, med all säkerhet vara inaktuell redan vid framläggandet av densamma. Förbunden hänvisa också till de undersökningar, som bedrivs på förevarande område inom handels olika organisationer och inom enskilda företag. Från båda förbundens sida framhålles behovet av mera statistiskt material för det fortsatta rationaliseringsarbetet. Värdet av en allmän företagsräkning understrykes därför av förbunden.

Kooperativa förbundets styrelse framhåller, att den i princip ansluter sig till motionärernas uppfattning om önskvärdheten av en mera ingående undersökning av varudistributionens rationaliseringsproblem. Emellertid förordar styrelsen, att den begärda utredningen får anstå till dess förhållandena på varumarknaden få en mera normal karaktär och erfarenheter vunnits av pågående eller omedelbart förestående förändringar inom varudistributionen. I avvaktan härpå anser styrelsen önskvärt att en mera omfattande detaljhandelsstatistik upplägges, så snart ske kan.

Landsorganisationen har i sin tur inhämtat yttrande från Svenska handelsarbetarförbundet, som anser det angeläget att en utredning i hithörande frågor kommer till stånd. Förbundet erinrar om att Landsorganisationen redan den 10 mars 1947 i skrivelse till regeringen fäste dess uppmärksamhet på vikten av att förhållandena inom de olika näringsgrenarna kartlades; det påpekades särskilt att i fråga om större delen av handeln ingen utredning igångsatts. Landsorganisationen föreslog också att utredningar rörande näringslivets effektivisering skulle upptagas på bredare front än hittills. Vidare har handelsarbetarförbundet i skrivelse den 7 oktober 1947 till statsrådet Kock hemställt om en allsidig och förutsättningslös utredning

om varudistributionens struktur. I förhållande till sistnämnda skrivelse anser förbundet motionen icke innehålla något nytt. Regeringens uppmärksamhet har sålunda redan fästs vid de problem, som beröras i motionen, och förbundet förmodar, att man ur den positiva inställning, som tillkännagivits till förbundets framställning, har rätt att utläsa en avsikt att tillmötesgå densamma, så snart förhållandena så medgiva. Under sådana förhållanden anser förbundet att något förslag från riksdagens sida icke har någon betydelse, och förbundet anser därför icke skäl föreligga för riksdagen att bifalla motionen. Landsorganisationen instämmer i vad handelsarbetarförbundet sålunda anfört.

För egen del får *utskottet* anföra följande.

Det är otvivelaktigt av utomordentlig betydelse för samhällsekonomin i dess helhet, att varudistributionen i landet är ordnad på ett så effektivt och rationellt sätt som möjligt, och frågan förtjänar att med uppmärksamhet följas från det allmännas sida. Med hänsyn till att förhållandena på varumarknaden för närvarande icke äro normala, synes det utskottet, som om det i allt fall skulle vara mindre lämpligt att nu igångsätta en utredning av det slag som föreslagits i motionen. En dylik utredning skulle i stor utsträckning få grunda sina undersökningar på rent krisbetonade företeelser inom handeln, och det kan därför icke förväntas, att de resultat, som framkomme, skulle bliva av något större värde för rationaliseringsarbetet i framtiden. Att märka är vidare att det redan igångsatts flera strukturundersökningar, avseende särskilda branscher inom näringslivet; av dessa ha några redan avslutats, medan andra ännu pågå. Resultaten av dessa specialundersökningar torde först böra avvaktas, innan någon mera vittomfattande utredning företages. Överhuvud taget synes det kunna ifrågasättas, huruvida icke dylika specialundersökningar äro bättre ägnade att lämna positiva resultat än en sådan hela varudistributionen omspännande utredning, som föreslagits i motionen. Det bör även beaktas, att näringslivets egna organ bedriva ett betydande forskningsarbete på förevarande område; värdet av detta arbete bör icke underskattas. Den i några yttranden berörda frågan om uppläggandet av en mera omfattande detaljhandelsstatistik synes utskottet förtjänt att övervägas.

Slutligen må erinras om att regeringens uppmärksamhet redan blivit fäst på förevarande spörsmål genom den av handelsarbetarförbundet åberopade, i motionen även omnämnda skrivelsen den 7 oktober 1947 från förbundet till statsrådet Kock.

Även om utskottet finner motionens syfte i och för sig beaktansvärt, anser sig utskottet med hänsyn till vad utskottet i det föregående anfört icke böra förorda, att riksdagen gör någon framställning till Kungl. Maj:t i ämnet. Utskottet får alltså hemställa,

6 *Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 9.*

att ifrågavarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 15 april 1948.

På utskottets vägnar:

OLOF LÖTHNER.

Närvarande: Herrar Löthner, Birger Andersson, Einar Eriksson, Hugo Sundberg, John Wiktor Jonsson*, fru Flood samt herr Petré.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
